

Марина Кудряшова

Символістська стилістика збірки Дмитра Загула «З зелених гір»

Кудряшова Марина. Символістська стилістика збірки Дмитра Загула «З зелених гір». У статті схарактеризовано лексичний (старослов'янізми, висока поетична лексика, діалектизми, релігійна символіка, типові народнопоетичні – казкові – формули) та фонетичний (алітерації, паронوماзія) рівні мови символістської збірки Дмитра Загула «З зелених гір» (1918).

Ключові слова: мова поезії, старослов'янізми, поетизми, діалектизми, алітерація, паронوماзія.

Кудряшова Марина. Символистская стилистика сборника Дмитра Загула «С зеленых гор». В статье охарактеризованы лексический (старославянизмы, высокая поэтическая лексика, диалектизмы, религиозная символика, типичные народнопоэтические – сказочные – формулы) и фонетический (аллитерации, парономазия) уровни языка символистского сборника Дмитра Загула «С зеленых гор» (1918).

Ключевые слова: язык поэзии, старославянизмы, поэтизмы, диалектизмы, аллитерация, парономазия.

Kudryashova Maryna. Symbolist Stylistics of Dmytro Zahul's Collection «From Green Mountains». In the article, lexical (Old Slavonic elements, elevated poetic vocabulary, dialecticisms, typical folk – fairytale – formulas) and phonetic (alliterations, paronomasia) language levels of

symbolist collection “From Green Mountains” (1918) by Dmytro Zahul are characterized.

Key words: poetry language, Old Slavonic elements, poeticisms, dialecticisms, alliteration, paronomasia.

З ім'ям Дмитра Загула пов'язував відродження української поезії Павло Филипович, підкреслюючи, що «в останні десятиліття XIX – на початку XX ст. поезія вела вперед у літературному рухові, невпинно шукала нових шляхів, давала чулий і сміливий відгук на явища життя. Твори молодих поетів, таких як Д. Загул, здатні оновити її, відродити до життя, вивести на світовий рівень» [12:237]. Високо оцінював самобутній символістський стиль, щирість вияву ліричних почуттів і притаманну поетові яскраву інтертекстуальність Ан. Лебідь, наголошуючи: «Так чи інакше, символізм ми мали, і в першу чергу представником його був Дм. Загул»; «Загул – хороший, інтимний лірик; у цій галузі творчості він може дати прекрасні твори. Бо тут Загул – найбільше Загул, з усією властивою йому культурною спадщиною» [8:31–35].

М. Зеров у рецензії на збірку Д. Загула «Наш день» також зазначав, що поет був найбільш виразним і сталим символістом серед своїх товаришів-символістів (наприклад Савченка, Кобилянського) [5]. Відомо, що під час літературної дискусії 1925–1926 років Микола Костьович докоряв Загулові за те, що він відійшов від символізму і підтримував позиції літорганізації «Плуг». Дмитро Загул у 1927 році склав навіть таку влучну іронічну самопіграму:

Од символізму, на жаль, поет докотився до «Плугу».

Був він поетом колись, версифікатором став [4].

У передмові до «Антології української поезії» Фелікс Якубовський підкреслював, що в символістській поетиці «мерехтливих означень» Загула, Савченка «музичність» і «музикальність» – провідні принципи оформлення ліричного чуття. А значення художніх слів утрачають конкретність, набуваючи характеру невиразного, розпливчастого [14:XIX].

Характеризуючи збірки Д. Загула «З зелених гір», «На грані», «Наш день», Юрій Лавріненко робить такий логічний висновок: «Дві перші з цих книжок символічні, сповнені жагучого спершу оптимістичного, а потім все більш і більш песимістичного бажання “недосяжної краси”, абсолютного пізнання, філософічних максим, а далі

як “осяг” – абсолютне розчарування». На думку критика, Загул, підкоряючись диктату московського ЦК, відкинув свій попередній світогляд і став поетом витримано оптимістичним і нецікавим [7].

У 1967 році М. Кочерган захистив кандидатську дисертацію на тему «Поетична творчість Дмитра Загула». Учений уважав, що рання творчість митця тяжіє до символізму, зокрема, в збірці «На грані» поет використовує символи *вівтарі, тіари, цвинтар*, типологічно близькі О. Блокові, В. Брюсову, П. Тичині [6].

Л. Ставицька у статті «Слово про мову» слушно звернула увагу на те, що в поетичній мові Дмитра Загула саме червоний колір є яскравим символом бунтівної волі і вдачі. Проте символічна семантика *червоного* не стала предметом спеціального дослідження в наведеній статті [10].

У статті Л. Бондаренко «Кольористичні епітети *золотий, ясний, чорний* у поезії Д. Загула» розглянуто художню динаміку епітетів, що належать до різних оцінних полюсів у поезії митця [1].

Г. Черниш у підручнику з історії української літератури ХХ століття підкреслює: поетична мова Д. Загула досі залишається належним чином не дослідженою насамперед тому, що ім'я його звично асоціюється з символізмом, течією, що, як вважалося в радянській філології, не мала виразного національного обличчя [13:120].

У нещодавно захищеній кандидатській дисертації А. Тимофєєва «Символіка образу блакиті в українській літературі 1910–1930-х років» (Харків, 2008) слушно зазначено, що Д. Загул не уникав символіки блакиті, проте цей колір не акцентований у його творчому доробку. Науковець пояснює це так: «Оскільки Загул потрапив у “материкову” Україну вже сформованим митцем, то в плані колористичної символіки він не зазнав суттєвих змін порівняно з попереднім етапом, якщо не брати до уваги збільшення ролі червоного кольору в його поезіях у 1920-ті роки» [11:7].

Короткий огляд літератури з проблеми вивчення поетичної мови Дмитра Загула дає підстави для таких узагальнень:

- яскрава символічна мова оригінальної поезії автора відбиває філософські, літературно-мистецькі й мовні пошуки початку ХХ століття;
- найбільш органічною є рання оригінальна поезія митця, яка містить значну кількість символічних образів.

Мета статті полягає у виявленні фонетичних і лексичних особливостей збірки «З зелених гір» (1918) Д. Загула. Це друга книга віршів Загула, надрукована в листопаді 1917 року у видавництві то-

вариства «Час» у Києві, але датована 1918 роком. До збірки поет включив твори, написані в 1914–1915 роках. Збірка «З зелених гір» складається з циклів оригінальних віршів «Лірика I», «Лірика II», «З Підгірря», а також із перекладів і переспівів «З Бальмонта», «На біблійні теми» (з «Пісні пісень Соломона», з «Екклезіаста»).

Аналізовані образи й символи збірки «З зелених гір» Дмитра Загула неоднорідні за походженням і стилістикою. Конкретні, чуттєві зображення співвіднесені з абстрактними поняттями, що належать до сфери духовного і душевного життя людини, втілюють модерний філософський світогляд.

Рішучий відхід від конкретики дійсності в більшості оригінальних віршів сполучається з дуже активними формальними шуканнями Дмитра Загула. Здається, ніби поет боїться говорити про дійсність просто: *«Моя душа – то ангел раю, / Упавший херувим. / Чужим між рідними блукаю, / Даремно щастя тут шукаю... / Не тут, не тут мій дім! / За недосяжною красою / Блукаю серцем скрізь; / Щодня вмиваюся сльозю, / А смутку, смутку не загою / Росою власних сліз»* [3:23].

Привертають увагу абстрактні художні образи Загула, створені за символістською стилістикою: *«Я би злинув в безконечність, якби крила мав. Я би стримав бистротечність світових забав»* [3:36]; *«Змалечку ріс я над хвилями смілими, / Хвилям подібний зробився... / Образ реального з вічними цілями / В серці в кусочки розбився»* [3:35]; *«І мрії недомріяні в буденщині життя, / Словами неопірені, летить без вороття!»* [3:9]. Змінюючи валентність слів *мрія*, *слово*, поет виводить ці одиниці з кола звичних епітетних асоціацій (*мрії безкрилі, викохані, крилаті, легкокрилі, буйнокрилі, оскубані* [3:209–210]). Здається, ніби поетична думка бринить, рветься на папір, щоб бути зафіксованою, висловленою, але автор жене її від себе, і читач має тільки натяк, алюзію, розпливчато-хисткий настрій, емоцію ліричного героя. Дійсно, оказіональні образи Дмитра Загула *бистротечність світових забав* та *мрії недомріяні в буденщині життя*, *Словами неопірені* надто суб'єктивні, ніби вцементовані в текст за допомогою символістського принципу використання новотворів – нагнітання слів одного кореня або подібного звукового складу. Пригадаймо відомі образи Павла Тичини: *А мозок думку динамітно рве; А справжня муза неомузена...* та інші.

Змістову і формальну організацію поетичних текстів Загула увиразнює паронوماзія, яка ґрунтується на римуванні та вживанні поряд семантично далеких, але близьких звучанням слів: *«Я з кохан-*

ня і сохну і млію, / Та ніколи його не згашу, / Бо в душі я твої образ
лелію, / Мов лілею ту в серці ношу» [3:26]. Показовим засобом підси-
лення поетичної образності є звукове нагнітання спільнокореневих
слів: «Голубонько мила, не сердься, / Що **тужно** по струнах я б'ю; /
Ті струни **тужливого** серця / Виспівують **тугу** мою» [3:19].

Майстерно використовує автор алітерацію сонорних, зокрема
л, передаючи сумний настрій, тугу, плач ліричної героїні: «А вона
невесела сиділа / І не глянула в вічі мені. / Лиш головку склонила
в долоні, / Похилилась, як в лузі, лоза, / Задрижали устонька чер-
воні, / А по личку скотилась сльоза» [3:25]. Добір слів, власне символі-
стський характер їх образного вживання свідчить про легкість асо-
ціювання як одну з провідних рис стилістики поезії Дмитра Загула.

Звичайно, виявленню версифікаційної вправності й винахід-
ливості сприяло органічне засвоєння коломийок. Батько Дмитра За-
гула грав на флюярі, мати Сафта і сестра Марія знали багато народ-
них пісень і співали їх у вільний час. Відомо, що Загулові пісні «Із
буйнесеньким вітром в погоні» та «Ти приходиш до мене щоночі»,
вміщені у збірці «З зелених гір», стали народними [2].

Потужним джерелом поетичної мови Загула є народна казка.
Саме з казок постають образи-символи **крилатого змія, заклятої**
скелі, орлиних крил, соколиних очей, типові ініціальні формули **за**
тридев'ятим морем, тридев'ятою горою: «Десь за тридев'ятим
морем, тридев'ятою горою, / Під заклятою скалою спить крилатий
змії. / Як потвору ту поборем, то розлучимося з горем, / Наше щас-
тя метеором спалахне, як стій. / Якби крила в нас орлині, якби очі
соколині, / Того змія в цій хвилині ми знайшли би там... / Та даремно:
ми безсилі, ми глухі, сліпі, безкрилі. / Свого щастя й до могили не
здобути нам!..» [3:13]. У процесі динамічного розгортання поетич-
ної думки відбувається переосмислення типових казкових формул,
символів, мотивів, надання їм індивідуально-авторських символіч-
них ознак. Дмитро Загул майстерно скеровує відомі традиційні обра-
зи в площину інтимних переживань ліричного героя.

У «Коломийках» Дмитро Загул використовує і типові для сти-
лістики усної мови мешканців Буковини діалектизми: «Ой полиньте,
мої думи, на зелені гори! / Задзвонить, тремтючі струни, зашумить,
як море! / Розлетіться по Бескиді на шовкові квіти, / Покотіться по
рокиті, як слова **трембіти!**» [3:44] (**трембіта** – гуцульський духо-
вий музичний інструмент); «Покотилися по **заріночку** / Та бистре-
сенькі хвилі, / Зажурилися, мій **легіничку**, Твої сестроньки милі» [3:43]

(зарінок, заріночок – берег річки, всипаний камінцями (рінню), легінь, легіничок – парубок, юнак).

В окремих віршах збірки переважає умовна, літературно вишукана, піднесена лексика: «*А моя любов не перша... / Але все забуду я, / На скрижляях свого серця / Я вписав твоє ім'я*» [3:29]. Релігійна образність у творах Дмитра Загула потенційно містить і конкретизацію предметів, і багатозначну перспективу розгортання усталених символів: «*Не гудуть похоронні дзвони, / І з кадьниць не куриться дим: / Я справляю в душі похорони / Сподіванням і снам золотим*» [3:15]. Звичайно, архаїчні форми стилістично роблять виклад більш статичним: «*На арфі господній колись увірвалася / Найтонша, найкраща струна <...> / І в нашому серці єсть арфа розбитая, / І в серці чогось не стає*» [3:7]. Твори, в яких переважає піднесена тональність, утілюють складні психологічні стани ліричного героя, і ці переживання, безперечно, мають яскраво виражений інтроспективно-суб'єктивний характер: «*Як заблимає лампадка перед образом німим, / Воскресає давня згадка в серці змученім моїм. / Як мене старенька ненька вчила перших молитов, / То лампадонька маленька червоніла, ніби кров*» [3:33].

Поет активно використовує символічні християнські образи, що спричиняє появу власних імен, наприклад: «*Нащо, нащо нас создала / Всемогучого рука, / Коли долі нам не дала, / тільки слабість до гріха*» [3:11]; «*Роз'ясніть, тасмні зорі, / тайну чорних наших днів, / Чом в неказаному горі / Божий світ закам'янів?*» [3:12]; «*Як не віриш пісні цій, Мадонна, / Що говорить про любов мою, / Хай розкаже ніченька бездонна, / Через кого мучусь і не сплю*» [3:24]. Ці символічні номінації тільки названі, але не втілені в конкретних чуттєвих образах поетичного тексту.

Водночас абстрагування уявлень не перешкоджає їхній чуттєвості у віршах збірки Дмитра Загула «З зелених гір»: «*З глибин руїни і пустелі, / З долини смутку і плачу, / В краї надзоряні, веселі / На крилах пісень і я лечу. / Думками лину над землею. / Мені так тісно на землі! / А разом з піснею мою / Летять у вирії журавлі*» [3:6]; «*За снами сподіваннячка, що снилися давно, / Летить, мої зітханьнячка, як пташки крізь вікно!*» [3:9]. Тональність вишукана, книжна, піднесена, що виражає урочистість, і тональність фольклорна, ласкава, що втілює ніжність, пестливість, органічно поєднані в наведених текстах.

Оригінальні вірші збірки «З зелених гір» Дмитра Загула – яскравий зразок українського символізму початку ХХ століття. Поезії

привертають увагу майстерним використанням фольклорних, біблійних, літературних тем і сюжетів, художніх форм. Твори Дмитра Загула демонструють органічний сплав пісенних, казкових, розмовних одиниць (усталених формул, образів, символів) і освячених високою постичною традицією мотивів та образів (*Мадонна, херувим, рай, душа, скрижалі серця*).

Література

1. Бондаренко Л. А. Кольористичні епітети *золотий, ясний, чорний* у поезії Д. Загула / Л. А. Бондаренко // Вісник Харківського університету. — 2000. — № 491. — С. 626—630.
2. Далавурак С. Ужинок бентежного поета / Степан Далавурак, Василь Лесин // Загул Д. Ю. Поезії [редкол. : В. В. Біленко та ін. ; упоряд., вступ. ст. і прим. С. В. Далавурака та В. М. Лесина]. — К. : Рад. письм., 1990. — С. 5—26. — (Б-ка поета).
3. Загул Д. Ю. З зелених гір / Дмитро Загул. — К. : Час, 1918. — 104 с.
4. Загул Д. Ю. Зеро про Загула / Дмитро Загул // Українські пародії / [упорядкув., вст. ст., прим. та коментарі Г. А. Нудьги]. — К. : Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 223.
5. Зеров М. Рецензія на збірку Д. Загула «Наш день» (1919—1923) / Микола Зеров // Червоний шлях. — 1925. — № 5. — С. 212—214.
6. Кочерган М. Поэтическое творчество Дмитрия Загула : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук / М. Кочерган. — К., 1967. — 15 с.
7. Лавріненко Ю. Д. Загул / Юрій Лавріненко // Лавріненко Ю. Розстріляне Відродження. Антологія 1917—1933. — Мюнхен, 1959. — С. 106—107.
8. Лебідь А. Од символізму до революційної літератури / Лебідь Ананій // Життя й революція. — 1925. — № 6—7. — С. 31—35.
9. Словник епітетів української мови / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт ; за ред. Л. О. Пустовіт. — К. : Довіра, 1998. — 431 с.
10. Ставицька Л. Слово про мову / Леся Ставицька // Дивослово. — 2004. — № 1. — С. 17—18.
11. Тимофеев А. Символіка образу блакиті в українській літературі 1910—1930-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / А. Тимофеев. — Х., 2008. — 20 с.
12. Филипович П. П. Молода українська поезія / Филипович Павло // Филипович П. Літературно-критичні статті. — К. : Дніпро, 1991. — С. 231—237.

13. Черниш Г. М. Д. Загул / Г. М. Черниш // Історія української літератури ХХ ст. : у 2 кн. — К. : Либідь, 1998. — Кн. 1 : 1910—1930-ті роки / за ред. В. Г. Дончика. — С. 120—123.

14. Якубовський Ф. Шляхи української поезії / Якубовський Фелікс // Антологія української поезії [упоряд. В. Атаманюк, Є. Плужник, Ф. Якубовський]. — К. : Маса, 1930. — С. V—XXXVI.